

ÍRÓK ÉS MŰVEK

MÁRAI SÁNDOR KÉT ÚJ KÖNYVE

(*Vendégjáték Bolzanóban. — Szindbád hazamegy. — Révai kiadás.*)

Ámulattal vegyes megütközéssel olvasuk Márai új könyveit, s bizony nehezen dönthetjük el, hogy melyik érzés az erősebb bennünk e könyvek olvastán. A kitűnő szerző a remeklésben feltétlenül felülmúlta eddigi önmagát, s ezt őszintén sajnáljuk. Itt van mindjárt a *Vendégjáték Bolzanóban*. Szó sincs róla, hogy a regény hagyományos műformáját, a szokványos cselekvény hiányát fájjalnók. Balgaság volna ilyesmiről beszélni, hiszen a regénynek nincs is állandó műformája, s nem egyszer részesültünk kellemes formabontó meglepetésben, még Proust és Joyce után is. De lehangol Márai virtuózítása, ami feltétlenül vagy több, vagy kevesebb a művészetnél. *Giacomo* Bolzano-i időzése, azaz vendégjátéka, egy nagy készültséggel és nagy tehetséggel előadott retorika. Nyelve, Márai meghökkenítő, izgató, képzeletdús és ugyanakkor szigorúan metrumos nyelv-zenéje csodálattal tölt el, meglepő képzettársításokat fakaszt, elandalít, megbűvöl, elaltat, de semmivel sem ad ennél többet. Ez a sejtelmes-rejtelmes műzsika táplálja különben is mindakét új Márai művet. S a virtuózításra törekvés nyilván szándékos kellett, hogy legyen benne, azért bírta az egészet egy időbeni és térbeni lezajlásában szűkre szabott fonálra. Itt nagyot tudott alkotni, nagyot ebben a műzsikás retorikában.

Az is bizonyos, hogy például a *Vendégjátékot* valahogyan a zenei tételek formájában képzelte el, sőt valósította meg Márai. A velencei Doge patkányokkal telt tömlőcéből rejtélyes módon megmenekült Giacomo idegen állam területére, Bolzanoba utazik. Ott áll a »Szarvas« ablakában, nézi a havas utcákat; háta megett

nagy fahasábokat emészt a kandalló. Ime a preludium. S ezután következnek a tételek: »Az író«, »A csók«, »A rendelés«, »A vendégjáték«, stb. Mindenik külön-külön is remek, s együttesen a *szónoki összhangnak, az előadás művészetének* legkitűnőbb iskolája. Így dolgozhatta ki tételait az antik rétor, s a humanizmus író-szónok-tudósa. Emberek beszélnek benne könnyes és véres, nagy dolgokról, valóban veszélyes helyzetben van Giacomo, minden perc halálát jelentheti, s nemcsak az élet, de az emberi érzélni és érzelmi veszély peremén is, humanista módra, »udvariasan és sértő szándék nélkül« tárgyalnak ebben a korszakban, az olasz város-államok izgalmas időszakában, miközben övükben finomművű tört rejtetegetnek, s időnként bizalmas-barátian megsímogatják.

Nagyon rokon ez a két könyv. Szinte azt mondhatnók: ikertestvérek. A *Szindbád hazamegy*. Krudy Gyula életének utolsó napját jeleníti meg, majdnem teljesen az előbbihez hasonló módszerekkel. Idő: a magyar századvég, s az azt követő évtizedek a világháborús összeomlás utánig. Krudy halála a háború utánra esik, czen a napon azonban visszaemlékezi fiatalságának, írói indulásának és kibontakozásának, egyszóval életének legjobb napjait. Itt sajnáljuk a legjobban és legőszintebben, hogy ezekről a magyar élet szerint való legjelentősebb évtizedekről csak ilyen felületen megvillanó kis hangulat-képeket adott a szerző. Hiszen bennünk, az olvasókban is, akár közvetlen, akár közvetett élmény formájában élénken él ez az időszak, amikor oly tragikusan vívódott az egész magyar élet a legnagyobb lehetőségek és legnagyobb bukások szomorú valóságai között. Ezért a *Szindbád hazamegy* színpalait, történéseit elégtelennek érezzük. Sajnáljuk, hogy Márai csak ennyit és csak ezt érezte közlendőnek és megörökíteni valónak ebből az időből, s Krudynak is utolsó napjából. Csak ennyit és csak ezt. A korhelyek gőzfürdőjének fin de siècle-stílusban romlott romantikus hangulatát, a hanyatló művészkávéházak, pesti és budai korcsmák állapotát, a kihalóban levő fiakeres-

ipar egy-egy képviselőjének enyhe búsongását, s azt, hogy már alig van vendéglő »a hazában«, ahol jól tudnak főzni. Ismételjük, rendkívüli készültség, s nem kis tehetség van e szinfalak és mozgatusuk mögött, szépek, illatosak, pontosan ott és akkor páváskodnak, amikor és ahol illő és kell, s hasonlóképen ott eresztik Krudyval együtt terméketlen magyaros bűnnek a fejüket, az író végtelen érzékenységére, megérzése, jóérzése, finomsága jövöltából.

Ebbe a csillogó zenébe azonban nem nyugodhatunk egykönnyen bele. Mert Márai pompás előadásában sajnos, nem érzékelhetjük sem a kort, sem Krudyt a maga valaha volt valóságában. Nem nyugodhatunk bele, hogy csak ennyi és csak ez volt. Krudy is és kora is. De nem is volt csak ennyi, legfeljebb ilyen. S ez nem kákán csomót keresés; ebben az esetben semmiképen sem. Ellenkezőleg itt főbenjáró kérdés. Mégis csak több emberit, több kinlódást, erőfeszítést, sőt hazugságot is, de mindent egybevetve, több tragikus érzést hordozott magában ember, író és kor, mint amennyit Márai érdemesnek tart megjeleníteni. Szindbáddal mondatja az író: »A régi Magyarországon az ebéd jelentette a köznapi élet ünnepi óráját«. Mi ebbe is beleegyezzünk. Tudjuk, hogy elég mélyen sülyedt ez a korszak az illatos soroksári kenyérbe tett jó tokás szalonna (hogy csak a legigénytelenebbet említsük) és egyéb bonyolultabb étkek illatos gőzeibe, de állítjuk, hogy a szereplők emberségéhez más dolgok, egyéb vonások is hozzájárultak, s *emberi milyenségüket* más és főbb meghatározók is megszabták, mint az »úriembereket« kötelező pocak, a dőzsölések utáni gőzfürdőzés a régi török fürdőben, s az erős, izzadó, meztelen és pletykatudó masszörök dögönyözése. (Ez az embert és kort *hibás egyoldalúsággal* érzékeltető mód éri el csúcsát abban a jelenetben, amikor a »Londonban« Krudy, társaságának lélegzet-visszafojtott figyelme közepette felveti a kérdések kérdését: »Milyen lehet négy deci?...«)

Valójában a Vendégláték Bolzanóban sokkal sikerültebb a Szindbádnál. S a magyar olvasóban semmiképen sem hagy akkora betöltetlen űrt. Az előbbiben Márai

mindenképen mesteribben csillogtatja tudását. Könyve lapjai mögött úgy húzódik meg, mint a mestervívó. Könnyed, fölényes, magabiztos; keresi a veszélyes (minden virtuóz ezt keresi) helyzeteket, hogy megmutathassa mennyire fölényesen, erőltetés nélkül menti ki magát. Különös vonzalma a halál felé vívó laza, felelőtlen érzések, kéjek megjelenítése iránt itt törés nélkül esik egybe eleve választott tárgyával. Itt mindnképen ő a humanista-renaissance-modor nagymestere, a nagy beleélő, káprázatos jelenetező; alakjait, díszleteit pazarul öltöztető, festő és mozgató játékmester. Ha utána olvassuk Szindbádot, ez mindjárt felerősíti az előbbinek is a hibáit. Ezt a könyvet ugyanis azzal tesszük le, hogy — mint Márainál általában, de különösen itt — nem a mű bűvölt el, hanem az író; nem a művet bámuljuk, hanem a mögötte álló — s ez olvasás közben is tudatunk előterében ágál — mester-rendező, a bűvész, a mutatványost. Mikor a Szindbádot le tesszük, egy csintalan hang, mely bár belőlünk jön, de az író keltette fel, azt súgja: a mutatvány véget ért, be lehet csomagolni a sátort...

Szabó István